

Віктор Федорчак

УЗГОДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ СТРАТЕГІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

В статті розглядається питання розробки механізмів узгодження еколого-економічних інтересів під час реалізації процедури стратегічного проектування екологічної безпеки на регіональному рівні. Встановлено, що комплексний державний механізм узгодження еколого-економічних інтересів ґрунтується на таких концептуальних положеннях, як розвиток інституційної бази переходу економіки регіону до екологічно відрегульованих показників розвитку; формування моделі регіональної інвайронментальної економіки; створення єдиного інформаційно-методичного середовища прийняття управлінських рішень щодо зниження екологічних ризиків.

Ключові слова: еколого-економічні інтереси, узгодження інтересів, екологічна безпека на регіональному рівні, стратегічне проектування.

Постановка проблеми

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Ідеологічним підґрунтям представленої авторської концепції стратегічного проектування екологічної безпеки є перспектива інституціоналізації екологічних інтересів у сучасному українському суспільстві, оскільки оптимізація відносин суспільства із довкіллям (зокрема, нові технологічні та економічні рішення) є, на думку вчених [28], похідною перебудови ставлення соціуму до власних екологічних інтересів, а відтак і характеру інституціоналізації даних інтересів у суспільстві.

В науковій літературі достатньо уваги приділяється дослідженню суті, поняття та різновидів екологічних інтересів. Зокрема, на вивченні даного питання зосереджують увагу такі вчені, як Г. В. Анісімова [1], М. І. Васильєва [5; 6], Н. Р. Кобецька [13], М. В. Костель [14–16], Н. Р. Малишева [19] та інші науковці.

Аналіз вищезазначених наукових здобутків провідних науковців показав, що досі недостатньо уваги приділялось питанням ефективної та результативної реалізації стратегічного проектування екологічної безпеки на регіональному рівні, яка потребує відповідного механізму узгодження еколого-економічних інтересів, та пошуку шляхів його реалізації.

Мета

Мета статті полягає у визначенні механізмів узгодження еколого-економічних інтересів під час реалізації процедури стратегічного проектування екологічної безпеки на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу

В науці існують різні точки зору щодо розуміння екологічних інтересів, кожна з яких, розкриваючи суть даного поняття, заслуговує на увагу. На думку М. І. Васильєвої, з одного боку – екологічний інтерес, тобто інтерес в збереженні природних об'єктів, підтримці придатної для життя якості навколишнього середовища, умовно складає мотивуючу частину права на безпечне навколишнє середовище, а з іншого – екологічний інтерес – це своєрідна форма публічного вираження суб'єктивного права на безпечне навколишнє середовище, його соціально значуща оцінка.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Враховуючи те, що екологічні відносини мають публічний характер (витіснити, обмежити споживацьку психологію суспільства по відношенню до природи можна, очевидно, тільки публічно-правовими (імперативними, субординаційними) методами), екологічний інтерес при цьому не може вважатися справою винятково самих громадян. Органи державної влади у всіх необхідних випадках повинні виконувати покладений на них обов'язок: виявляти наявність цього інтересу та його спрямованість [6, с. 60–61].

На практиці це можна реалізувати за допомогою застосування механізму громадської участі в процесі розробки та прийняття рішень екологічного значення. Основною метою участі громадськості у прийнятті екологічно значимих рішень є репрезентація інтересів усіх суспільних верств у цьому процесі та їх врахування при ухваленні остаточного варіанту рішення. Однак, зацікавленість самих громадян брати участь у процесі прийняття управлінських рішень є основною, але не єдиною причиною реалізації ними своїх прав в цій галузі відносин. За існуючих сьогодні умов соціально-політичного розвитку суспільства та формування демократичної правової держави остання не меншою мірою повинна бути зацікавлена в належній організації суспільних відносин через прийняття рішень, які будуть відповідати інтересам громадян.

У науковій літературі наголошується і на необхідності достатньо детальної правової регламентації реалізації екологічного інтересу конкретного суб'єкта права, котрий би не суперечив інтересам суспільства, держави. Розмежувати окремих (приватний) інтерес конкретного суб'єкта права та інтерес загальногосподарський чи загальнонародний (публічний), а також відобразити це розмежування в законодавстві – одне із завдань, що стоїть перед правотворчістю. Одним із способів вирішення цього завдання, на нашу думку, могло б бути з'ясування природи та суті інтересу окремої особи (групи осіб), який вона виявляє та відстоює в конкретному випадку, з тим, щоб не допустити в подальшому конфлікт інтересів. При цьому слід виявляти ознаки законності чи незаконності представлених інтересів.

На формування публічного екологічного інтересу, носієм якого є окремих суб'єкт, впливає низка факторів. Враховуючи, що екологічний інтерес формується під впливом визнаної необхідності переходу на такі економічні умови природокористування, за яких забезпечується розвиток суспільного виробництва при збереженні сприятливих для життя умов довкілля, слід об'єктивувати існування тісного взаємозв'язку екологічних та економічних інтересів, з чого можна зробити висновок, що екологічні інтереси сприймаються суспільством поки що як економічна категорія.

У процесі формування стратегії екологічно безпечного розвитку регіону ми маємо справу з надзвичайно складним питанням управління – узгодженість інтересів. В аспекті дослідження ми маємо справу не суто з екологічно-орієнтованим інтересом, а з формуванням нового типу інтересу в його взаємозв'язку з економічною ефективністю.

Обґрунтовуючи нашу точку зору, зазначимо, що теорія і практика оцінки економічної ефективності свідчить про зростання пріоритетності екологічної складової при виборі варіанту реалізації будь-якого заходу, більше того, має місце модифікація самих критеріїв оцінки [9]. Тобто можна говорити, що екологічні та економічні інтереси у своєму діалектичному розвитку формують еколого-економічний інтерес.

Проблема узгодження інтересів у вітчизняній та зарубіжній літературі здебільшого вивчалася у контексті вирішення розподілу прав власності на природні ресурси, ресурсної безпеки держави, вирішення конфліктних ситуацій, які є наслідком нераціонального природокористування, дослідження інституціональних обмежень реалізації суб'єктами своїх інтересів [4; 12; 26; 27; 29; 30].

На нашу думку, зазначена проблема має досліджуватися значно глибше, оскільки нераціональне природокористування, навіть за відсутності конфліктних ситуацій, вказує на неузгодженість еколого-економічних інтересів суб'єктів регіональної системи.

Під еколого-економічним інтересом М. В. Костель [14] розуміє результат подолання діалектичного протиріччя екологічного та економічного інтересу природокористувача, що виражається як цільова функція його еколого-економічних потреб, яка формується під впливом екологічних обмежень, вимог та умов.

Отже, технологія реалізації процедури стратегічного проектування екологічної безпеки на регіональному рівні має враховувати те, що підсистема управління природокористуванням та підсистема еколого-економічних інтересів обумовлюють одна одну: інтереси визначають характер та спрямованість управлінського впливу, а управління формує умови та характер відтворення такої системи інтересів. Узгодженість еколого-економічних інтересів проявляється як певний результат функціонування інституціонального механізму державного регулювання екологічної безпеки, за допомогою якого не просто досягається економічне зростання, а виконуються умови сталого розвитку, задовольняються еколого-економічні потреби окремих суб'єктів та суспільства в цілому з обов'язковим збереження якості природного середовища, яка не суперечить соціально-біологічним потребам людини.

Таким чином, формування системи еколого-економічних інтересів та їх узгодження має розглядатися як передумова розроблення та реалізації стратегії регіональної екологічної безпеки. Це підтверджується думкою багатьох вчених, які завдання екологізації розглядають як засіб подолання суперечностей між економічним та екологічним цілями соціально-економічного розвитку [2; 3; 8; 11; 18; 20].

Розглядаючи еколого-економічний інтерес у контексті державного регулювання екологічної безпеки, О. О. Веклич [7] стверджує, що формування еколого-економічних інтересів й усунення суперечностей між ними є метою державного регулювання, наголосуючи, що збалансоване поєднання, узгодженість суспільних, регіональних, галузевих, колективних (групових) або особистих економічних і екологічних інтересів на підставі поєднання адекватних форм їхнього руху є початковою економічною умовою раціоналізації взаємин суспільства і довкілля. Саме тому, одним із завдань процедури стратегічного проектування є узгодження еколого-економічних інтересів та подолання суперечностей між ними.

Проте, у дослідженні еколого-економічних інтересів, механізмів їх узгодження постає завдання не лише обґрунтування існування суспільного (колективного) інтересу, але й визначення їх ієрархічної залежності, яка визначає принцип побудови системи таких інтересів, оскільки при вирішенні багатьох практичних завдань під час реалізації процедури стратегічного проектування екологічної безпеки саме узгодженість системи еколого-економічних інтересів має розглядатися як один із принципів державного регулювання.

Регіональні еколого-економічні інтереси розглядаються як підсистемний елемент еколого-економічних інтересів суспільства, що, у свою чергу, включає еколого-економічні інтереси підприємств, які працюють у даному регіоні. Вважається, що система інтересів лежить в основі будь-якого господарського механізму, тому дослідження функцій інтересів у функціонуванні цього механізму є передумовою реалізації заходів впливу на економічну систему загалом та на сферу природокористування зокрема [15].

Очевидність протиріч між економічними та екологічними інтересами обумовлена необмеженістю економічних потреб, що призводить до постійного зростання тиску на довкілля, у той час як екологічна потреба є вираженням необхідності його збереження. Деякі автори зазначають, що будь-яка форма природокористування суперечлива за своєю суттю і розвивається шляхом подолання суперечностей, при цьому основним засобом їх подолання є «удосконалення засобів взаємодії з довкіллям та формування адекватних економічних відносин» [16]. На нашу думку, зазначене удосконалення вимагає передусім удосконалення системи управління природокористуванням, що має формуватися виходячи з існування системи еколого-економічних інтересів, яка розглядається як ієрархія індивідуальних, колективних та суспільних інтересів. Такий підхід має сприяти реалізації на практиці визначених теорією принципів сталого розвитку і екологізації економіки.

Узгодження еколого-економічних інтересів потребує відповідного державного механізму, формування якого має бути методологічно обґрунтованим та інституціонально врегульованим з урахуванням об'єктивних (просторово-часових) та суб'єктивних (соціально-економічних) обмежень. На наш погляд, це досягається шляхом здійснення органами публічної влади заходів, що спрямовані на створення певних економічних та інституціональних умов оптимізації цільового використання природно-ресурсного потенціалу та його капіталізації.

Зазначена теза може бути обґрунтованою наступним чином. В сучасних умовах національної економіки існуючі механізми і інструменти регулювання відносин у системі природокористування та екологічної безпеки виявилися нездатними відповідати умовам і потребам ринку, що і провокує постійні екологічно-економічні конфлікти (табл. 1).

На наш погляд, комплексний державний механізм узгодження еколого-економічних інтересів, як домінуючого етапу стратегічного проектування екологічної безпеки, ґрунтується на наступних концептуальних положеннях.

1. Розвиток інституційної бази переходу економіки регіону до екологічно відрегульованих показників розвитку. Якщо погодитися з Н. Дагласом, що «інституції – це правила гри в суспільстві або, точніше, вигадані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне річище. І, як наслідок, вони структурують стимули у процесі людського обміну – політичного, соціального чи економічного» [23, с. 11], то система державних заходів («правила гри») – це не що інше, як юридичні закони і нормативні акти, котрі встановлюють правові обмеження щодо природокористування. Будь-які правові обмеження одного суб'єкта є, водночас, захистом прав і розширенням можливостей участі у процесі природокористування іншого суб'єкта. Тому вирішальна роль в організації ефективної системи стратегічного проектування екологічної безпеки належить тому, хто визначає, які та чий права слід обмежити, а які й чий, за рахунок цього, розширити.

**Передумови виникнення еколого-економічних конфліктів
на регіональному рівні та шляхи їх вирішення**

Передумови	Еколого-економічні конфлікти	Шляхи узгодження
Проблеми ціноутворення на природні ресурси і послуги.	Будь-яка оцінка, будь-то оцінка, яка базується на затратах з освоєння та підтримання об'єкта в експлуатаційному стані або побудована на вимірі результатів його функціонування, не може повною мірою відобразити ту цінність, яку має для суспільства той чи інший об'єкт природокористування [22].	За умов ринкової економіки вартість ресурсу має визначатися його цінністю, а у вітчизняній реальності – такі оцінки, у багатьох випадках, або неадекватні, або взагалі відсутні («провали» ринку). Звідси, першочергового удосконалення потребує фінансовий механізм визначення плати за користування природними ресурсами.
Формування рентної політики.	Господарське використання тих чи інших природних ресурсів, які мають як сировинний, так і не сировинний характер, викликають об'єктивну необхідність у здійсненні природокористувачами розрахунків із державою, що є у більшості випадків власником цих ресурсів і несе відповідальність перед суспільством за охорону та відновлення природного потенціалу на території України	Рента як плата за використання природних ресурсів виступає формою реалізації економічних відносин між власниками природних ресурсів, зокрема держави, і суб'єктами господарської діяльності, які здійснюють експлуатацію того чи іншого природного ресурсу [, ,]. Адже якщо систему національного багатства оцінити в 100%, а природні ресурси – приблизно в 54%, то рентна складова в бюджеті має бути вагомішою існуючого показника.
Складності економічної оцінки ефективності використання природного ресурсу.	Часто економічний суб'єкт усвідомлено вибирає альтернативні варіанти використання ресурсу на користь «швидкої» вигоди в короткостроковому періоді.	Соціально-економічна ефективність використання природних ресурсів та природних об'єктів повинна базуватися на двох основних принципах: економічності використання природних ресурсів; економічності споживання ресурсомістких продуктів. Використання соціально-економічної ефективності ресурсокористування, як найважливішого показника, дозволить комплексно зіставити всі економічні та соціальні аспекти того чи іншого проекту.
Недосконалість економіко-правових механізмів набуття прав власності на природні ресурси	Один з головних факторів виникнення конфліктів між суб'єктами природокористування. В Україні на сучасному етапі розвитку відсутні сприятливі умови для раціонального використання природних ресурсів приватними власниками, і відхід держави з природно-ресурсного сектору економіки передчасний, зокрема, що стосується надрокористування.	Необхідно істотне обмеження широкого запровадження приватної власності і переважання державної власності. Державою повинні розроблятися найцінніші природні ресурси, а вся рента – вилучатися і перерозподілятися.
Нерозвиненість та низька ефективність інституціональних підходів до управління природно-ресурсним потенціалом в умовах ринку	1. Відсутність адекватної політики екологічного оподаткування та залучення інвестицій. Екологічне оподаткування готової продукції в Україні відсутнє. 2. Недостатня, а іноді, й неефективна участь громадських організацій та неознаність (непоінформованість) зацікавлених сторін. 3. Нерозробленість та/або неадекватність норм, стандартів, угод, квот, ліцензій щодо управління природно-ресурсним потенціалом.	1. Необхідні інвестиції у сферу природокористування (екологічні інвестиції) та екологізація інвестиційної діяльності в цілому. 2. Виходячи з того, що природні ресурси це суспільне благо, очевидно є важливість участі громадськості в регулюванні процесів ресурсокористування. 3. Державне регулювання стану екологічної безпеки повинне базуватися на застосуванні сучасних інструментів планування, прогнозування, проектування, здатних забезпечити ефективний контроль, управління ризиками та змінами.

Роль законотворця і головного арбітра, що слідкує за виконанням суб'єктами природокористування встановлених «правил гри» в процесі будь-якої господарської діяльності, завжди виконувала і виконує держава в системі управління національним господарством.

Таким чином, лише розробка спеціальних режимів, доведених до детальних процедур і закріплених в нормативних актах як регламент дій суб'єктів природокористування, здатна ввести процедуру стратегічного проектування екологічної безпеки в режим ефективної

управлінської діяльності. Ефективнішою формою функціонування організаційно-інституціонального механізму узгодження еколого-економічних інтересів має стати ресурсний режим.

2. Формування моделі регіональної інвайронментальної економіки. Підґрунтям формування зазначеної моделі має стати, з одного боку, механізм інтерналізації екологічних екстерналій, а з іншого, механізм введення нового екологічно скорегованого макроекономічного показника – «зелений» ВВП.

Система суспільних відносин, що пов'язана з використанням громадських благ, є сферою ринкової неадекватності, яка проявляється у вигляді зовнішніх ефектів або екстерналій. Забруднення навколишнього середовища є класичним негативним зовнішнім ефектом, що свідчить про те, що суспільство переступило межу, яка визначається асиміляційним потенціалом природи, і необхідним є створення механізмів, що регулюють доступ до цього обмеженого ресурсу.

Зовнішні ефекти – це прояв економічної неефективності, що потребує втручання держави в регулювання зовнішніх ефектів. Мета регулювання – штучне створення, відсутніх в результаті провалів ринку, зворотних зв'язків. Це досягається за допомогою інтерналізації зовнішніх ефектів (перенесення зовнішніх витрат у внутрішні витрати джерела екстерналій). В процесі інтерналізації витрати впливу на навколишнє середовище включаються в оцінку економічного результату конкретного виду діяльності. Таким чином, будь-яка діяльність, що впливає на природне середовище, підлягає державному екологічному регулюванню, а ефективність регулювання можна оцінити на основі повноти інтерналізації зовнішніх екологічних ефектів [31].

Конкретними інструментами інтерналізації зовнішніх екологічних ефектів є методи прямого регулювання, ринкові методи (пігувіанській податок, плата за користування і система торгових дозволів) та інституційні підходи (стратегія розкриття інформації, добровільні ініціативи бізнесу) (рис.1) [24; 32].

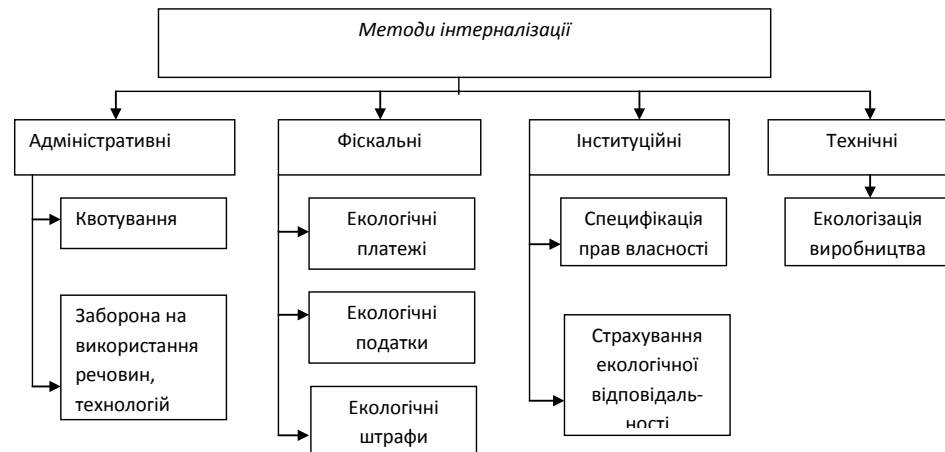

Рис.1. Державні методи інтерналізації екологічних екстерналій

Методи прямого регулювання (адміністративні) не забезпечують ефективності у витратах і динамічної ефективності, характеризуються високими витратами адміністрування і контролю. Однак за наявності ефективного контролю та адекватних заходів відповідальності ці методи дозволяють гарантовано досягати цільових стандартів якості середовища у встановлений час.

На практиці оцінити екстернальні витрати дуже складно. Припустимо, при забрудненні води заводом,

всі підприємства, що знаходяться нижче за течією річки, змушені побудувати додаткові очисні споруди для споживання води. Населенню доведеться нести додаткові витрати з охорони власного здоров'я (установка фільтрів для очищення питної води, витрати на лікування в разі захворювання через неякісну воду і т. і.). Відбувається деградація рибних ресурсів, внаслідок чого рибалки змушені нести додаткові транспортні витрати для лову риби в іншому місці. Приблизно можна оцінити витрати населення в результаті втрати річкою рекреаційної цінності. Сумарні суспільні витрати приблизно можна записати в такому вигляді:

$$CS = CP + \sum Ei = Cp + E1 + E2 + E3 + E4,$$

де CP – індивідуальні витрати підприємств;

Ei – екстернальні витрати i-го виду (i = 1, 2, 3, 4);

E1 – витрати підприємств на очищення води;

E2 – витрати населення з охорони здоров'я;

E3, E4 – витрати населення відповідно через деградацію рибних ресурсів і втрати рекреаційної цінності річки.

Формування моделі інвайронментальної економіки вимагає врахування стану природного капіталу в макроекономічному аналізі сукупного суспільного продукту для підвищення достовірності макроекономічних показників динаміки господарської діяльності країни, ефективності її екологічної політики. Тобто мова йде про екологічну корекцію макроагрегатів, якої можна досягти, насамперед, завдяки опрацюванню методики розрахунку екологічно скорегованого показника ВВП, тобто «зеленого» ВВП (англломовні синоніми: Green GDP, Environmentally-Adjusted Domestic Product, Eco-Domestic Product).

Запровадження інвайронментальної моделі регіональної економіки має ґрунтуватися на економічному стимулюванні суб'єктів природокористування, що є складовою регуляторного режиму ресурсокористування, та включає такі форми: методи прямого (платежі за використання природних ресурсів та їх забруднення, штрафні санкції за перевищення ліміту використання чи

допустимих викидів тощо) та опосередкованого (податкові стимули, субсидії, компенсації, страхування, введення довготермінової оренди природних ресурсів тощо) регулювання ресурсоспоживання; бюджетне фінансування природоохоронних заходів (державні цільові екологічні програми); створення спеціальних позабюджетних екологічних фондів та організація екологічних банків.

3. Створення єдиного інформаційно-методичного середовища прийняття управлінських рішень щодо зниження екологічних ризиків. Забезпечення оперативності та якості управлінських рішень щодо оптимізації цільового використання природно-ресурсного потенціалу регіону та його капіталізації можливе лише за наявності інформації про кількість та перелік ресурсів, що є в розпорядженні суб'єктів управління, та скільки їх потрібно для реалізації цілей. Основою має стати інформаційно-методичне середовище, що складається з: бази даних цільового, нормативно-правового, орга-

нізаційного й економічного характеру щодо поточного стану екологічної безпеки регіону; бази знань щодо прогнозування темпів зміни екологічної ситуації; структури джерел інформації та її споживачів.

Це передбачає перехід на якісно новий рівень збору, обробки та аналізу даних щодо екологічної безпеки регіональної системи, що дасть змогу реально оцінити природно-ресурсний та екологічний потенціал економічних показників, визначити формат збору й збереження даних, узгодити методику їх інвентаризації та перетворення інформації.

Ефективна та результативна реалізація стратегічного проектування екологічної безпеки на регіональному рівні потребує відповідного механізму узгодження еколого-економічних інтересів, реалізація яких досягається шляхом здійснення органами публічної влади заходів, що спрямовані на створення певних економічних та інституціональних умов оптимізації природокористування в регіоні. Комплексний державний механізм узгодження еколого-економічних інтересів ґрунтується на таких концептуальних положеннях як: розвиток інституційної бази переходу економіки регіону до екологічно відрегульованих показників розвитку; формування моделі регіональної інвайронментальної економіки; створення єдиного інформаційно-методичного середовища прийняття управлінських рішень щодо зниження екологічних ризиків.

Література.

1. Анісімова Г. В. Здійснення громадянами екологічних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право» / Г. В. Анісімова. – Х., 1996. – 19 с.
2. Банін А. П. Стратегія екологізації господарської діяльності / А. П. Банін // Економіка. Предприймателство. Окружаюча среда. – 1993. – № 1. – С. 66–75.
3. Буркинський Б. В. Природопользование: основы экономико-экологической теории / Б. В. Буркинський, В. Н. Степанов, С. К. Харичков; Национальная академия наук Украины, Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 1999. – 350 с.
4. Васенин Д. Н. Эколого-экономические интересы в трансформационной экономике [текст]: дис. ... кандидата экономических наук: 08.00.01 / Васенин Дмитрий Николаевич. – Йошкар-Ола, 2005. – 161 с.
5. Васильева М. И. Публичные экологические интересы: проблемы теории / М. Васильева // Экологическое право. – 2004. – № 4. – С. 12–20.
6. Васильева М. И. Проблемы защиты общественного интереса в экологическом праве / Васильева Мария // Государство и право. – 1999. – № 8. – С. 49–62.
7. Веклич О. О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О. Веклич. – К. : Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. – 88 с.
8. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії / Л. С. Гринів. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка. – 240 с.
9. Гузев М. М. Экономические проблемы и механизм экологически устойчивого развития : [монография] / М. М. Гузев. – Волгоград : Изд-во Волгогр. гос. ун-та, 1997. – 200 с.
10. Данилов-Данильян В. И. Природная рента и управление использованием природных ресурсов / В. И. Данилов-Данильян // Экономика и математические методы. 2004. – Т. 40. – Вып. 3. – С. 76–85.
11. Дорогунцов С. Сталий розвиток в управлінні еколого-економічними системами / С. Дорогунцов, А. Федорищева, О. Ральчук // Економіка України. – 2001. – № 1. – С. 74–83.
12. Згонник Л. В. Институциональная составляющая согласования экономических интересов в условиях трансформации экономической системы : [Электронный ресурс] / Л. В. Згонник, В. Н. Некрасов // Вісник ДонНТУ. – Серія: економічна. – Випуск 89 – 1. – С. 54 – 60. Режим доступу до журн.: http://www.library.dgtu.donetsk.ua/fem/vip103-3/103-3_30.pdf.
13. Кобецька Н. Р. Розмежування та взаємодія публічних та державних екологічних інтересів / Кобецька Надія // Юридична Україна. – 2007. – №7(55). – С. 8–12.
14. Костель М. В. Довгострокове узгодження еколого-економічних інтересів як основа управління природокористуванням / М. В. Костель // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 244. – Т. III. – С. 607–615.
15. Костель Н. В. Исследование эколого-экономических интересов и решение задач экологизации экономики / Н. В. Костель // Механізм регулювання економіки. – 2006. – № 4. – С. 115–122.
16. Костель Н. В. Управление природопользованием и проблемы перераспределения природной ренты / Н. В. Костель // Вісник СумДУ. Серія – Економіка. – 2008. – №1. – С. 67–72.
17. Костель Н. В. Управление природопользованием и проблемы перераспределения природной ренты // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2008. – №1. – С. 67–72
18. Майбутнє України: стратегія поступу : [монографія] / І. О. Олександров та ін. – Донецьк : Юго-Восток, 2008 – 304 с.
19. Малишева Н. Р. Гармонізація екологічного законодавства в Європі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юр. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право» / Н. Р. Малишева. – Київ, 1996. – 53 с.
20. Масловська Л. Регіональний аспект трансформації природокористування у контексті сталого розвитку / Л. Масловська // Економіка України. – 2002. – № 2. – С. 64–68.
21. Міщенко В. Природоресурсна рента і рентна політика в Україні / В. Міщенко, Б. Данилишин // Економіка України. – 2003. – № 12. – С. 4–14.
22. Новицька О. В. Фінансовий механізм у сфері природокористування // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – № 3(46). – 2009. – С. 68–72.
23. Норт Даглас. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / [пер. з англ. І. Дзюб]. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
24. Овчинникова Н. В. Механізм трансформації екологічних зовнішніх ефектів / Н. В. Овчинникова. – Самара : Изд-во СамГАСА, 2001. – 144 с.
25. Пустовойт О. Модель ресурсопользования Украины: отдельные итоги и штрихи развития / О. Пустовойт // Экономика Украины. – 2006. – №7. – С. 27–34.
26. Сабадаш В. В. Енергетично-ресурсна безпека України: загрози виникнення еколого-економічних конфліктів / В. В. Сабадаш // Вісник СумДУ. Серія – Економіка. – 2009. – № 2. – С. 70–77.
27. Сабадаш В. В. Детермінація екологічного конфлікту у загальній системі еколого-економічної безпеки: теорія і методологія / В. В. Сабадаш // Економіка

природокористування і охорони довкілля. – 2008. – № 6. – С. 25–36.

28. Стегній О. Г. Інституціоналізація екологічних інтересів у суспільстві соціогенних ризиків : дисертація д-ра соціол. Наук : 22.00.04 / Стегній О.Г. ; НАН України ; Інститут соціології. – К., 2003. – 457 с.

29. Телиженко А. М. Социально-экономический оптимум качества окружающей среды / А.М. Телиженко // Вісник СумДУ. Серія – Економіка. – 2003. – № 6. – С. 101–108.

30. Хлобистов Є. В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / Є. Хлобистов / НАН України ; Рада по вивченню продуктивних сил України / відп. ред. С. І. Дорогунцов. – К. : Агентство «Чорнобильінтерінформ», 2004. – 334 с.

31. Ховавко И. Ю. Интернализация внешних эффектов от загрязнения окружающей среды в РФ: вопросы теории и практики / И. Ю. Ховавко. – М. : Теис, 2012. – 337 с.

32. Чернявская Н. В. Необходимость и возможность интернализации экологических экстерналий / Н. В. Чернявская // Вестник Челябинского государственного университета. Серия. – Экономика. – Вып. 16. – С. 25–32.

УДК 37:001.895:330.341.1

Наталія Шульга

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано важливість освітніх інновацій для науково-технічного та економічного розвитку країни; розкрито сутність понять «освітні інновації», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність», «інноваційна політика», «інноваційний потенціал», «інноваційне середовище».

Ключові слова: освітні інновації, науково-технічний та економічний розвиток, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційний потенціал, інноваційне середовище.

Статус України як держави з ринковою економікою вимагає вироблення якісно нових орієнтирів в освіті. Значущість впливу освіти на розвиток національної економіки і науково-технічного прогресу зумовлена тим, що саме від рівня освіченості працівників залежить підвищення продуктивності праці в кожній галузі суспільного виробництва. Розвиток науки і техніки – визначальний фактор прогресу суспільства, що зумовлює необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб [6]

Одним із важливих чинників, спроможних підвищити якість освітніх послуг і забезпечити прогресивний розвиток науково-технічної та економічної сфер українського суспільства, є активізація і запровадження інноваційних процесів та освітніх інновацій, що актуалізує необхідність розкриття їх сутності як передумови створення і визначення можливостей для подальшого практичного впровадження.

На важливості освітніх інновацій наголошується в таких законодавчих і нормативних документах, як Закон України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» та ін.

Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки країни інноваційним шляхом. Під інноваціями маються на увазі новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [5].

Закон також окреслює принципи, що мають покладатися в основу державної інноваційної політики:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримки підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності [5].

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» спрямований на забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [7].

Серед стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на період 2011–2021 років визначено:

- освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;